

prijevod

LUKIJE ILI MAGARAC

1. Krenuh jednom u Tesaliju da kod jednog od tamošnjih ljudi obavim za oca neki posao. Bio sam na konja natovario prtljagu i sam na nj sjeo, a pratio me i jedan sluga. Putovah tako predviđenim putem i namjerih se na ljude koji su se vraćali kući u Hipatu, grad u Tesaliji. Podijelismo međusobno sol i na kraju toga teškog puta, kad smo već bili blizu grada, upitah Tesalce da li poznaju čovjeka koji stanuje u Hipati a ime mu je Hiparh.¹ Nosio sam od kuće pismo za nj, tako da bih mogao kod njega odsjesti. Oni odgovoriše da znaju i toga Hiparha, i gdje stanuje u gradu. Rekoše da je vrlo bogat i da u kući drži samo jednu sluškinju i vlastitu ženu jer je, navodno, strašno škrt. Kad smo se približili gradu, ugledasmo vrt i u njem kućicu podnošljiva izgleda u kojoj je živio Hiparh.

2. Oni se pozdraviše sa mnom i odoše svojim putem, a ja priđem vratima i pokućam. Na jedvite jade i nakon duga čekanja odazva se neka žena, koja potom i iziđe. Upitah da li je Hiparh kod kuće. „Kod kuće je“, odgovori. „A tko si ti i što hoćeš?“ „Nosim za nj pismo od Dekrijana, učenjaka iz Patre.“ „Pričekaj me ovdje“, odvrati mi, zatvori vrata i vrati se u kuću. Nakon nekog vremena iziđe i pozove nas da uđemo. Ja uđem, pozdravim ga i predam mu pismo. Baš je bio započeo večerati. Ležao je na uskoj ležaljci, dok je žena sjedila uza nj, a pokraj je bio prostrt stol na kojemu nije bilo ničega. On pogleda pismo i reče. „Moj najdraži prijatelj Dekrijan i najvrsniji čovjek među Helenima dobro postupa kad svoje prijatelje bez ikakve bojazni šalje do mene! Vidiš i sam, Lukije, kakva je moja kućica: malena, ali radosna da može pružiti gostoprimstvo! Učinit ćeš je velikom kućom budeš li u njoj strpljivo boravio!“ Pozove tada djevojku i reče joj: „Palestro, priredi gostu onu drugu spavaću sobu, ponesi tamo ako ima štogod prtljage i potom ga odvedi da se okupa, jer je dug put prevalio!“

- LENAERTS, J., „Fragment de parchemin du Lucius ou l'Âne“, Chronique d'Égypte 49, 1974, n° 97, str. 115 i d. (fragment koji sadrži 47. poglavlje „Lukija ili magarca“)
- LESKY, A., „Apuleius von Madaura und Lukios von Patrai“, Hermes 76, 1941, str. 43 i d. („Lukije ili magarac“ ekscerpiran je iz izgubljenih „Metamorfoza“ Lukija iz Patre, kojima se kao predloškom poslužio i Apulej)
- MACLEOD, M. D., „Lucius or the Ass“ u knjizi „Lucian VIII“, London & Cambridge Massachusetts 1967, str. 47 i d. (pristaje, s izvjesnim oprezom, uz PERRYJEVU hipotezu)
- NEUKAMM, V., „De Luciano Asini auctore“, Leipzig 1914. (jezični argumenti potvrđuju Lukijanovo autorstvo)
- PERRY, B. E.,¹ „The Metamorphoses ascribed to Lucius of Patrae“, Lancaster 1920. (prvobitne grčke „Metamorfoze“ napisao je Lukijan, a potom ih je netko drugi skratio)
- PERRY, B. E.,² „Who was Lucius of Patrae?“, Classical Journal 64, 1968, str. 97 i d. (kao PERRY¹; Lukije iz Patre bio je Rimljanin)
- ROHDE, E.,¹ „Über Lukians Schrift Λούκιος ἢ ὄνος“, Leipzig 1869. (predložak Apulejevih „Metamorfoza“ je „Lukije ili magarac“, kojemu je autor Lukijan)
- ROHDE, E.,² „Zu Apuleius“, Rheinisches Museum 40, 1885, str. 66 i d. (Lukijan nije autor „Lukija ili magarca“, ali taj tekst jest predložak Apulejevih „Metamorfoza“)
- ROTHSTEIN, M., „Quaestiones Lucianae“, Berlin 1888. (isto što i BÜRGER)
- SCHISSEL, O., „Lukios von Patrai“, RE 1, XIII/26, coll. 1798–1802, Stuttgart 1927. (autor „Lukija ili magarca“ jest Lukijan, tekst jest parodija)
- TEUFFEL, W. S., „Lukians 'Ovos und Apuleius' Metamorphosen“, Rheinisches Museum 19, 1864, str. 243 i d. („Lukije ili magarac“ predložak je i Apulejevih „Metamorfoza“ i izgubljenih „Metamorfoza“ Lukija iz Patre)
- THIEL, H. van, „Der Eselsroman. I: Untersuchungen. II: Synoptische Ausgabe“, München 1971–1972. („Lukije ili magarac“ nije Lukijanov i nije integralan tekst; i on i Apulejeve „Metamorfoze“ ovise o izgubljenom predlošku /Lukija iz Patre?/)
- WALSH, P. G., „Was Lucius a Roman?“, Classical Journal 63, 1968, str. 264 i d. (Lukije iz Patre vjerojatno nije Rimljanin, već Grk kojemu je otac ili neki predak stekao rimsko građanstvo)

3. Na te njegove riječi povede me ta slatka mala Palestra i pokaže mi prekrasnu sobu, govoreći: „Ti ćeš spavati na ovom krevetu, a tvojem ću robu ondje prostrti ležaj i staviti jastuk!“ Kad je tako rekla, mi se zaputismo na kupanje, a ona nam je sve unutra donosila i postavljala. Dadosmo joj i novca da kupi ječma za konja.

Kad smo se okupali, vratimo se natrag i uputimo se ravno prema Hiparhu, koji nas pozdravi i pozva da zajedno s njim prionemo na večeru. Ona nipošto nije bila skromna; štaviše, i vino je bilo slatko i staro. Pošto smo povečerali, dadosmo se na piće i razgovore kakvi se obično vode kad gost dođe na večeru. Tako smo tu večer posvetili piću i na kraju otišli na spavanje.

Sutradan me Hiparh upita kamo ću sada poći i hoću li sve vrijeme proboraviti kod njega. Rekoh da namjeravam otići u Larisu i da ću u Hipati po svoj prilici ostati tri, najviše pet dana.

4. To, međutim, ne bijaše istina. I te kako sam želio da tamo ostanem i da pronađem neku ženu upućenu u čarolije, pa da vidim kakvo čudo, na primjer čovjeka kako leti ili kako se pretvara u kamen.² I u želji da tako nešto vidim obilazio sam grad, ne znajući kako da započnem svoju potragu; no svejedno sam lutao unaokolo. Uto opazim kako prema meni ide žena još mlada, i koliko se iz takva uličnog susreta moglo zaključiti, imućna: imala je skupocjenu haljinu, mnoštvo robova u pratnji i preobilje zlatnog nakita. Kad smo se jedno drugome približili, oslovi me i ja joj uzvratih pozdrav. Ona reče: „Ja sam Abreja, prijateljica tvoje majke — ako ti je ikad o meni pričala! Vas, njezine sinove, volim kao da ste moji vlastiti. Zašto, dijete, ne odsjedneš kod mene!“ „Velika ti hvala“, rekoh, „ali stid me da bježim iz kuće prijatelju kojemu nemam što zamjeriti. Ali u mislima, dušo moja, odsjedam kod tebe!“ „A gdje si to odsjeo?“, upita me. „U Hiparha.“ „Onog škrcra?“ „Ne govori, zaboga, tako, gospo! Prema meni se pokazao tako čestit i darežljiv da bi mu netko mogao i prigovoriti zbog rastrošnosti!“ Ona se nasmija, uze me za ruku i povede malo u stranu, govoreći: „Čuvaj se po svaku cijenu Hiparhove žene! Strašna je u čarobnjačkim vještinama, a i pomamna — na svakog mladića baci oko! Ako joj se neki ne pokori, utječe se svojoj vještini, te je već mnoge pretvorila u životinje, a neke i sasvim upropastila. Ti si, dijete, i mlad i lijep, pa ćeš joj se smjesta svidjeti. Osim toga si i stranac, a to znači da ne mora imati nikakvih obzira.“

5. Kad sam tako doznao da se moj davni cilj nalazi u kući, pored mene, nisam više obraćao nikakvu pažnju na Abreju. Kad sam je se napokon riješio, krenem kući govoreći sam sa sobom po putu: „Hajde, ti koji tvrdiš da želiš vidjeti takav čudesan prizor, probudi se i potraži kakav pametan način kojim ćeš ostvariti svoju želju!³ Spremi se na borbu sa sluškinjom Palestrom⁴ — od domaćinove se i prijateljve žene drži daleko! — te nju pokušaj oboriti, na njoj se ogledati i s njom se uhvatiti ukoštac, pa ćeš, nema sumnje, lako doznati: robovi znaju i za dobre i za ružne stvari!“

Govoreći tako sam sa sobom uđoh u kuću. Ne zatekoh unutra ni Hiparha, ni nje-

govu ženu, već Palestru, koja se vrmala oko ognjišta pripremajući nam ručak. 6. Ja iz „istih otpočetih stopa“⁵ i rekoh: „O, lijepa Palestro, kako skladno pokrećeš stražnjicu i njišeš je zajedno s loncem! A i struk nam se gipko pokreće! Sretan li je tko je god u tu tvoju posudu umočio!“ A ona — bila je otvorena i vrlo dopadljiva cura — odgovori: „Bježi, mladiću, ako imaš pameti i ako ti je život drag! Oko te posude sve je puno vatre i pare. Ako je samo malo dodirneš, spržit ćeš se i ostak ćeš tu uz mene. Nitko te neće moći izliječiti, ni sam bog iscjelitelj, nego jedino ja, koja sam te i opekla! I što je najčudnije, učinit ću da te spopadne još veća žudnja i mirno ćeš podnositi vrelinu bolna liječenja, te pred tom slatkom boli nećeš pobjeći ni kad bi se kamenjem na te nabacivali! Zašto se smiješ? Gledaš pred sobom kuharicu koja kuha ljude! Da, ne pripravljam ja samo ovu običnu hranu, već i ono veliko i lijepo jelo — čovjeka! Znam ja i zaklati i odrati i razrezati na komade, a najradije se laćam srca i utrobe!“

„Istinu govoriš“, rekoh. „I mene si, bogami, dohvatila, iako stojim podalje, i to ne nekom opeklinom, već pravim požarom! Iz očiju odašilješ nevidljivu vatru, utiskuješ je u moj utrobu i pržiš je, iako ti ništa nisam skrivio. Zato te preklinjem: izliječi me tim svojim gorkim i slatkim lijekovima, pa kad sam već zaklan, oderi me kako god hoćeš!“

Ona se zvonko i od srca nasmija i od tada je bila moja. Dogovorismo se da će, pošto otpravi gospodare na počinak, doći do mene i spavati sa mnom.

7. Kad je napokon stigao Hiparh, okupasmo se i stadosmo večerati. Za vrijeme razgovora mnogo smo pili. Na kraju slagah da sam pospan, ustanem i zaputim se doista prema svojoj sobi. Unutra je već sve bilo fino uređeno. Za mog je roba ležaj bio prostrt vani, a uz moj je krevet bio postavljen stol i na njemu čaša. Pored nje bijaše pripravljeno vino, te topla i hladna voda. Sve je to Palestra bila uredila. Posteljina je bila prekrivena mnoštvom ruža. Jedne bijahu čitave, druge raščupane u latice, treće ispletene u vijence. Zatekavši tako sve spremno za gozbu, čekao sam samo još svojeg gozbenog druga.

8. A ona, kad je otpravila gospodaricu na počinak, žurno dođe do mene i uživasko nazdravljajući jedno drugome vinom i poljupcima. Kad smo se tako pićem dobro priredili za noć, reče mi Palestra: „Nemoj nikako zaboraviti, momče, da si naletio na Palestru: sad je na tebi da pokažeš da li si junačan mladić i da li si naučio mnoge zahvate!“

„Nećeš doživjeti da me vidiš kako izmičem takvu okršaju! Skini se, dakle, da se porvemo!“

Ona reče: „Svoju ćeš mi hrabrost pokazati onako kako ja budem htjela! Ja ću, poput učitelja i nadziratelja, izmišljati za te zahvate i kazivati njihova imena, a ti budi pripravan da poslušas i da radiš sve što ti se naredi!“

„Zapovijedaj“, rekoh, „i obrati pažnju na to kako će zahvati ići od ruke, bez zapinjanja, u čvrstoj napetosti!“

9. Ona svuče odjeću, stade ondje potpuno gola i počne izdavati zapovijedi: „Skinu se, momče, namaži se malo onim uljem i uhvati se ukoštac sa svojim protivnikom! Dohvati ga za oba bedra i povali nauznak! Zatim nalegni na nj, zabij mu se među bedra i drži noge ispružene iznad njega! Potom ih otpusti i prilijepi se uz nj! Pređi odmah u napad, gurni ga i bockaj posvuda, sve dok ne malaksa. Napni potom leđne mišiće, povuci se, pa zatim s prostrane površine nasrni na stegna! Opet ga gurni do zida i onda udari! Kad vidiš da popušta, obgrli ga oko pasa i čvrsto ga priprij zida! Kušaj da ne žuriš, nego se strpi malo i čekaj pravi trenutak! Hajde, možeš krenuti!“

10. Pošto sam je u svemu poslušao i pošto se rvanje okončalo, nasmijem se i kažem Palestri: „Evo, učitelju, vidiš kako mi je od ruke išlo rvanje i kako sam napeto slijedio tvoje upute! Pripazi ipak da ne pobrkaj red zahvata: naređuješ jedan za drugim!“

Ona me lupi iza uha i reče: „Kakva sam brbljava učenika dobila! Pazi da ne dobiješ još više udaraca, ako se budeš rvač drukčije no što ti naređujem!“

Reče, ustade i osvježi se, pa ponovno kaza: „A sad ćeš pokazati da li si mlad i izdržljiv rvač i da li znaš onaj zahvat s koljena!“

50

Osloni se koljenom na krevet i reče: „Hajde, rvaču, evo ti sredine, pa opali jako i prodorno! Vidiš ga gdje ti se otkriva: tu ga pogodi! Prvo ga, dakako, obujmi, zatim ga izvij prema natrag, pa navalj i drži ga, ne dopuštaj mu razmaka! Ako se izmigolji, brzo ga podigni i još jače upri: sagni se, pa potom udari! Pazi da se ne povučesh prije nego dobiješ zapovijed! Prije uzmaka izvij se u luk, pa onda opet odozdo kreni u prevrtanje i stalno budi napet i u pokretu! A poslije toga ga pusti, jer ti je protivnik povaljen, izmučen i sav u vodi!“

Ja se od srca nasmijah i rekoh: „Htio bih i sam, učitelju, narediti nekoliko svojih zahvata, pa sad i ti mene poslušaj! Ustani! Tako. Sad sjedi! Uzmi ostatak ulja! Pruži ruku i trljaj, a suvišak upijaj! Herakla mi, molim te, drži tako i uspavaj me!“

11. U takvu smo slatkom i razigranom rvanju noćne bitke bili i stavljali vijence na glavu. Doista smo se izvrsno zabavljali, tako da sam posve zaboravio na svoj odlazak u Larisu. Napokon se ipak dosjetih zašto sam se upustio u ove vježbe, te joj rekoh: „Srce moje, pokaži mi tu svoju gospodaricu dok radi čarolije ili preobrazbe! Već odavno žudim da vidim takvo čudo. Ako se ti sama u to razumiješ, još bolje: čaraj sama, da vidim kako se nešto iz jednog oblika pretvara u drugi! Ne vjerujem da nisi upućena u tu vještinu. Ne, nitko mi to nije rekao, već sam po vlastitoj duši doznao. Mene, kojeg žene odavno nazivaju ‘kamenim’ i koji nikad nisam bacio zaljubljen pogled ni na koju ženu, zarobila si tom vještinom i sada uz pomoć ljubavna oružja ravnaš mojom dušom!“

Palestra odvrati: „Prestani se šaliti! Kakvim bi se bavljanjem mogao općiniti Eros, koji je vladar te vještine? Ja ti, srce, o tome ne znam ništa, tako mi tvoga života i ove blagoslovljene postelje! Ja ne znam čitati, a i gospodarica je zavidna kad je riječ o njezinoj vješтини. Ako mi se ukaže prilika, pokušat ću ti omogućiti da vidiš kako se gospodarica preobrazuje.“ Poslije toga dogovora zaspasmo.

12. Nekoliko dana iza toga javi mi Palestra da joj se gospodarica namjerava pretvoriti u pticu i odletjeti svojem ljubavniku. Ja joj rekoh: „Evo prilike, Palestro, da mi napraviš uslugu i da mi ispuniš dugogodišnju želju, koja me i navela da ti se obratim molbom!“ „Bez brige“, odvrati ona.

Kad je došla večer, povede me do vrata sobe u kojoj su spavali domaćini i naloži mi da stanem pokraj jedne male rupice na vratima i gledam što se događa unutra. Vidjeh Hiparhovu ženu kako se svlači. Gola priđe svjetiljci, uze dva zrnca tamjana i stavi ih na plemen svjetiljke. Stade pred njom i dugo je nešto mrmrljala. Zatim otvori prostran kovčežić u kojem je bilo vrlo mnogo bočica, dohvati jednu i izvadi je. Što se unutra nalazilo, ne znam, ali po izgledu mi se činilo da je riječ o ulju. Zahvati nešto od te stvari i cijela se, počevši od nokata na nogama, namaže. Smjesta joj narastu krila, nos joj postade rožnat i zakrivljen i poprmi sve druge osobine i obilježja ptice. Izgledala je kao prava pravcata dugouha sova. Kad je vidjela da je do kraja opernatjela, oglaš se strašno, baš kao što rade takve sove, ustade i odleti kroz prozor.

13. Ja sam mislio da sanjam i trljao sam prstima kapke, ne vjerujući vlastitim očima, kao da ne gledaju i kao da nisu budne. Kad sam se na jedvite jade uvjerio da ne spavam, stadoh moliti Palestru da i meni dade krila, da me namaže onom tekućinom i pusti da letim. Htio sam se, naime, osobno uvjeriti hoću li poslije takve preobrazbe iz ljudskog lika i u duši postati pticom. Ona krišom otključa sobu i donese bočicu. Ja sam se u žurbi već bio skinuo, te se cio namažem — ali jao, ne postadoh ptica! Odostrag mi naraste rep, svi mi prsti odoše, ni sam ne znam kamo. Ostadoše mi u svemu četiri nokta, a i oni ne bijahu ništa drugo do li kopita. Ruke mi i noge postadoše životinjskim nogama, uši se produljiše, glava se poveća. Kad sam cijela sebe obuhvatio pogledom, vidjeh da sam magarac. Nisam imao više ni ljudskog glasa da ispsujem Palestru. Opustio sam usnu i poput pravog magarca gledao odozdo u nju, grdeći je tako koliko sam mogao zbog toga što sam umjesto ptice postao magarac. 14. A ona se objema rukama udari po licu i reče: „Joj meni, veliko sam zlo napravila! U žurbi sam zamijenila slične bočice i dohvatila drugu, od koje ne rastu krila! Ali ne brini, srce! Lako se to može popraviti. Moraš samo pojesti ruže i smjesta ćeš se riješiti životinjskog lika, a meni ćeš vratiti moga dragog. Daj, srce, ostani magarac samo ovu noć, a kad svane ja ću otrčati po ruže, donijeti ih, ti ćeš ih pojesti i izliječiti se!“ Reče i pogladi me po ušima i drugdje po koži.

15. U svemu bijah magarac, jedino po duši i razumu bijah čovjek: isti onaj Lukije, ali bez glasa. Pošteno sam u sebi ispsovao Palestru zbog njezine greške, a potom se ugrizem za usnu i krenem onamo gdje sam znao da su smješteni moj vlastiti konj i

51

Hiparhov pravi magarac. Kad su njih dvojica zapazili da dolazim, pobojaše se da stiže još jedan da s njima dijeli sijeno, pa spustiše uši i bijahu spremni da nogama brane želudac. Shvatih, maknuh se malo podalje od jaslara i stadoh se smijati, a smijeh mi je bilo revanje. Ovako sam u sebi razmišljao: „U kakav me zao čas snašla radoznalost! A što bi bilo da sada naiđe vuk ili kakva druga zvijer? Nikakvo zlo nisam učinio, a izložen sam opasnosti!“ Tako sam, siromah, razmišljao, ne znajući kakvo mi se zlo sprema.

16. Kad je već bila gluha noć i posvuda vladali tišina i slatki sanak, začu se izvana buka, kao kad se probija zid. I doista su ga probijali. Već je bila stvorena rupa dovoljna da se kroz nju provuče čovjek. Začas prođe onuda prvo jedan, a potom još jedan čovjek, te je ubrzo cijelo mnoštvo bilo unutra. Svi su imali mačeve. Unutra po sobama posvezaše Hiparha, Palestru i mojega roba, te bez bojazni stadoše prazniti kuću iznoseći dragocjenosti, odjeću i posuđe. Kad unutra više ništa nije ostalo, pograbiše mene, onog drugog magarca i konja i naprtiše, a potom i zavezaše za nas sav taj teret.

Nosili smo taj teški tovar, a oni su nas tukli drvenim štapovima i gonili, kušajući pobjeći u goru neutrtom stazom. Ne mogu reći kako su podnosile one druge dvije životinje, no ja sam, nepotkovan, nenavikao na takvo putovanje, stupajući preko oštih stijena i opterećen tolikom prtljagom bio na izdisaju. Često sam posrtao, ali pasti nisam mogao jer bi me smjesta odostrag netko udario štapom po butini. Htio sam često uzviknuti: „O, Cezare!“, ali bih uspio samo vrlo glasno i prodorno zarevati: „O!“, ali „Cezara“ nije bilo nigdje. No svejedno sam dobivao udarce, jer sam ih revanjem odavao. Uvidjeh da se uzalud javljam, pa odlučih da šutke nastavim put i da na taj način budem pošteđen udaraca.

17. U međuvremenu je svanuo dan i mi smo već mnoge gore prevalili. Njuške nam bijahu svezane da se ne bismo po putu hranili i trošili vrijeme na doručak, te sam zato taj dan ostao magarac.

Bijaše upravo podne kad stigismo na neki seoski posjed koji su, prema onome što se moglo vidjeti, držali neki njihovi dobri prijatelji. Izljubili su se, naime, za pozdrav, a vlasnici su ih pozvali da kod njih odsjednu. Njima dadoše užinu, a pred marvu baciše ječma. Oni su užinali, a ja sam osjećao strašnu glad. Kako nikad nisam jeo sirov ječam, tražio sam pogledom nešto drugo što bih mogao pojesti. Iza dvorišta ugledah vrt u kojem bijaše mnogo lijepa povrća, a iznad njega vidjele su se ruže. Krišom od svih — bili su unutra zabavljeni svojim poslom — krenem u vrt po svoju užinu, dijelom zato da se nasitim sirova povrća, a dijelom radi ruža, jer sam mislio da ću napokon opet postati čovjek ako pojedem to cvijeće. Uđem u vrt i najedem se salate, rotkvica i peršina, što čovjek već i jede sirovo. No one ruže ne bijahu prave, već su rasle na divljem lovru: zbog toga se ta biljka i naziva ružin lovor.⁶ Opaka je to užina magarcu ili konju. Koji je god pojedje, smjesta — kažu — ugiba.

18. U međuvremenu me zapazio vrtlar, dohvatio štap, ušao u vrt, i kad je vidio

dušmanina i pomor među povrćem, izudarao me štapom kao kakav okrutni vlastodržac kad uhvati lopova. Nije mi štedio ni rebara ni bedara već me, štaviše, izlupao po ušima i izudarao po licu. Nisam više mogao trpjeti, pa ga ritnem objema zadnjim nogama, strovalim ga u povrće i stanem bježati prema gori.

Kad me opazio gdje u trku odlazim, zaviče neka za mnom puste pse. A pasa je bilo cijelo mnoštvo, golemih i dovoljno snažnih da se ponesu i s medvjedima. Shvatih da će me rastrgnuti ako me uhvate, pa se nakon kraćeg kruženja odlučih za onu: „Ta u dom jurnut prije no u kakvo zlo!“⁷ Stanem se vraćati i uđem ponovo na taj posjed. Oni zaustaviše pse koji bijahu jurnuli na me i zavezaše ih, a mene stadoše tući i ne prestadoše sve dok od boli nisam kroz svoj stražnji dio izbacio svekoliko povrće.

19. Kad je došlo vrijeme polaska, natovariše na me najteži i najveći dio plijena, te se tako otputismo s toga mjesta. Kad sam već počeo posustajati pod udarcima i težinom tereta a kopita mi bijahu izgledana od putovanja, odlučim da padnem ondje na putu i da se ne dižem ni ako me budu tukli do smrti. Nadao sam se da će mi ta zamisao uvelike koristiti. Vjerovao sam da će napokon popustiti pred mojom upornošću i moju prtljagu razdijeliti konju i mazgi, a mene ostaviti da ležim na putu kao plijen vukovima. No neki zavidni zloduh naslutio je moju namjeru i naglavce je izokrenuo. Drugi magarac, smislivši vjerojatno isto što i ja, padne na putu. Razbojnici su isprva sirota stvora pokušavali podići udarcima štapa, no kako on za lupanje ništa nije mario, pograbiše ga, jedni za uši, drugi za rep, i tako ga pokušavahu uspraviti. Ništa nije koristilo. Ležao je na putu kao kamen, potpuno onemoćao. Uvjeriše jedni druge da se uzalud muče i baveći se s mrtvim magarcem troše vrijeme za bijeg. Razdijele tako svu njegovu prtljagu na me i na konja, a mojega sirotog druga u robovanju i teglenju pograbe, odsijeku mu noge u koljenima, i dok se još bacakao gurnu niz liticu. Tako se on uz ples oprostio sa životom.

20. Gledajući tako na primjeru svojega suputnika kako se imala okončati moja zamisao, odlučih da srčano podnosim to što me zapalo i žustro nastavim put, nadajući se pri tom da ću ipak jednom naletjeti na ruže i vratiti se tako u svoj pravi lik. Osim toga, čuo sam i razbojнике gdje govore da je još malo puta osalo do mjesta na kojem će prenočiti i na kojem će se potom dulje zadržati. Stoga smo se uza sav teret dali u trk i prije večeri stigli do njihove jazbine.

Unutra je gorjela velika vatra, a uz nju je sjedila neka starica. Razbojnici su sve što smo nosili smjestili unutra, a potom zapitaše staricu zašto tako besposleno sjedi i ne sprema im večeru. Starica odgovori: „Ta sve je već spremno! Ima dovoljno kruha, imate u vrčevima stara vina, a priredila sam vam i divljač!“ Oni pohvale staricu, svuku se i stanu se uz vatru mazati uljem. Zagrade iz kotla tople vode i poliju po sebi, priredivši tako na brzinu nekakvu kupku.

21. Malo potom stigne mnoštvo momaka koji su nosili nebrojeno mnogo zlatna i srebrna posuđa, odjeću i obilje ženskog i muškog nakita. (Svi su oni bili međusobno

povezani.) Kad su sve to unutra odložili, i oni se na sličan način okupaju. Potom je slijedila bogata večera, a uz pijanku i dugi razgovori tih ubojica. Starica je preda me i konja stavila ječma, koji je on žurno posrkao u razumljivu strahu da ću i ja uz njega sudjelovati u gozbi. Ja sam, međutim, kad bi god vidio staricu gdje izlazi, jeo pomalo od onog kruha iz kuće.

Sutradan ostave razbojnici jednog momka uz staricu, a svi ostali odoše za poslom. Kukao sam zbog oštre straže nada mnom. Zbog starice ne bih morao mnogo brinuti i mogao bih umaći njezinoj pažnji, ali momak je bio golem, imao je strašan pogled, stalno je uza se nosio mač i zatvarao vrata za sobom.

22. Tri dana potom, negdje oko ponoći, vrate se razbojnici, bez ikakva zlata, srebra, ili bilo čega drugog, osim jedne lijepe, doista prekrasne djevojke, koja je plakala i kidala odjeću i kosu. Polože je unutra na slamnati ležaj, rekoše joj neka se ne boji, a starici narediše da stalno bude u kući i pazi na djevojku. Djevojka, međutim, nije htjela ni jesti ni piti, već je samo plakala i kidala kosu, tako da sam i ja, koji sam stajao uz jaslje i bio u blizini, stao plakati zajedno s tom lijepom mladom ženom.

54 Razbojnici su za to vrijeme večerali u predvorju. Pred svitanje jedan od promatrača, kojima je zadatak bio da paze na putove, dođe i javi da će onuda proći neki stranac koji sa sobom nosi mnogo blaga. Oni smjesta poustajaše, pograbiše oružje, naprtiše teret na me i na konja i pognaše nas. Ja sam, siromah, znao da me u bitku gone i sporo sam išao naprijed, pa su me u hitnji tukli štapom. Dođosmo do puta kojim je morao proći onaj stranac. Razbojnici navele na njegova kola te ubiju i njega i njegove slugu. Proberu najvredniji dio plijena i natovare ga ne me i na konja, a ostatak sakriju u obližnjoj šumi. Zatim nas pognaše natrag, a ja zbog žurbe i batina udarim kopitom u neku oštru stijenu. Od udarca mi nastane bolna rana i put nastavi šepajući. Oni stadoše jedan drugome govoriti: „Ta kakva nam je to pamet kad hranimo magarca koji se stalno ruši? Gurnimo niz liticu to zlokobno stvorenje!“ „Da“, reče jedan od njih, „gurnimo ga i okajmo grijeha naše čete!“, i već bijahu krenuli prema meni. No ja sam sve to slušao i stadoh stupati kao da rana nije moja, nego tuđa. Strah od smrti učinio me neosjetljivim na bol.

23. Kad smo stigli do našeg konačišta, skinu s naših leđa tovar, uredno ga poslože i prionu na objed. A kad je pala noć, krenu da donesu i ostatak plijena. Jedan među njima kaza: „A što ćemo vući ovoga jadnog magarca, kad je ionako nekoristan zbog tog svojeg kopita? Jedan ćemo dio plijena ponijeti sami, a drugi dio konji!“ Odoše tako vodeći sa sobom konja.

Zbog mjesečine noć je bila vrlo svijetla i ja rekoh samom sebi: „Zašto ostaješ ovdje, nesrečo? Ručat će te lešinari i lešinarska mladunčad! Zar nisi čuo što su o tebi odlučili? Niz liticu hoćeš pasti? Evo ti noći i jake mjesečine: oni su otišli i nema ih! Pobjegni i spasi se od svojih gospodara–razbojnika!“

Razmišljajući tako u sebi opazim da nisam više ni za što vezan, već da se remen kojim su me vezivali vuče po tlu. To još više potakne u meni želju za bijegom i ja u trku srnem napolje. No starica zapaži da se spremam na bijeg, uhvati me za rep i nije me puštala. Rekoh sam sebi da zaslužujem i liticu i drugi kakav kraj ako se dadem uhvatiti od starice, pa je počnem vući za sobom. Ona zazva onu zarobljenu djevojku te ova iziđe. Spazi staru Dirku gdje visi na magarcu i osmjeli se plemenitom smjelošću, primjerenom ludu mladu stvorenju. Skočila na me, namjesti se i potjera me.⁸ Ja se zbog želje za izbavljenjem i djevojčine žustrine dadem u trk kao da sam konj, a starica ostade za nama. Djevojka se molila bogovima da joj pomognu pobjeći na sigurno mjesto, a meni je rekla: „Ljepotane moj, ako me odvedeš do mogeg oca, oslobodit ću te svih napora i svakog češ dana dobiti za ručak mjeru ječma!“

U želji da pobjegnem pred svojim ubojicama i u nadi da će me dobro njegovati i paziti ako spasim djevojku, trčao sam i ne misleći na ranu. 24. Kad smo došli do mjesta gdje se put račvao na tri strane, naletimo na svoje dušmane koji su se onuda vraćali i koji su zbog mjesečine još izdaleka prepoznali svoje nesretne zarobljenike.⁹ Dotrče, pograbe me i kažu: „Kamo to u ovo doba ide pristojna djevojka? Nesretnice, zar se ne bojiš zloduha? Hajde, dođi ti k nama, mi ćemo te predati tvojoj rodbini!“ Tako govorahu zlobno se smijući.

Okrenu me i povedu sa sobom. Ja se prisjetih ranjene noge i stanem šepati, a oni rekoše: „Sada, znači, šepaš, kad smo te uhvatili na bijegu? A dok si naumio bježati, bio si zdrav, brži od konja i letio si kao ptica!“ Iza tih riječi dolazio je štap, i opomene su me već koštale rane na butini. Kad smo se vratili na ono mjesto, nađemo staricu kako visi s neke stijene obješena o konopac. Zbog djevojčina se bijega očito pobojala svojih gospodara, stavila omču oko vrata i objesila se. Oni nađu pohvalne riječi za staričinu plemenitost, te je odriješe i zajedno s konopcem puste niz liticu, a djevojku svezaše u kući. Potom povečeraše i dadoše se na obilno pijančevanje.

25. Razgovor pomalo dođe i na djevojku. „Što ćemo s bjegunicom?“ – upita jedan od njih. Drugi mu odgovori: „A što drugo nego da je bacimo za starom? Jer da je do nje bilo, odnijela bi nam veliko blago i izdala cijelu družinu! Da se ona uspjela dočepati svoje kuće, jasno vam je, prijatelji, da nitko od nas ne bi ostao živ! Sve bi nas pohvatali jer bi neprijatelji spremni napali na nas. Osvetismo se stoga našoj dušmanki! Ali neka ne umre tako što će pasti sa stijene! Pronađimo za nju najbolniju i najdugotrajniju smrt, koja će je najdulje sačuvati za mučila i tek potom dokrajčiti!“

Potom su još smišljali kakva bi to smrt mogla biti. Jedan od njih reče: „Znam da ćete pohvaliti moju zamisao! Magarca treba ubiti jer je spor, sad se još pretvara i da šepa, a i djevojci je pomagao i služio u bijegu. Zakoljimo ga ujutro, raspорimo mu trbuh i iščupajmo utrobu, pa onda ovu finu djevojku zatvorimo u magarca! Glava neka joj viri van da se ne bi odmah ugušila, a ostatak tijela neka bude uvučen unutra, da bismo je tako dobro smještenu mogli čvrsto zašiti i onda ih oboje baciti lešinarima. Za njih će to biti sasvim nova vrsta ručka! Pogledajte, prijatelji, kako je

to grozna muka: prvo stanuješ u mrtvu magarcu, a onda se usred ljeta pod najžarčim suncem kuhaš u životinji, umireš od neizdržive žeđi, a ne možeš se čak ni sam zadaviti! Neću ni govoriti što će sve trpjeti kad magarac počne truliti i kad na nju navale smrad i crvi! Na kraju će lešinari prokljuvati magarca, te i nju, baš kao i njega, rastrgati — možda još živu!”

26. Svi uzvicima pozdrave taj grozni pronalazak, kao da je riječ o najčestitijoj stvari, dok sam je oplakivao samog sebe zato što ću biti zaklan i što ni poslije smrti neću užiti mira, već ću morati u se primiti sirotu djevojku i nesretnoj curi poslužiti kao grob.

Bijaše već svanulo, kad li odjednom pristigne mnoštvo vojnika i nasrne na te nitkove. Smjesta ih sve svežu i povedu do zemaljskog poglavara.

S vojnicima je bio došao i djevočin zaručnik. (On im je zapravo i pokazao put do razbojničkog stana.) Prihvati djevojku, posadi je na mene i stade je tako voditi kući. Suseljani nas izdaleka spaze i shvate da se sve sretno završilo, jer sam ja zarevao najavljujući dobru vijest. Dotrče do nas, pozdrave nas i povedu njezinoj kući.

27. Djevojka se mnogo brinula o meni, iskazujući tako dužnu zahvalnost prema svojem sudrugu u zarobljeništvu, bijegu i iščekivanju one zajedničke smrti. Gospodarica bi davala da mi za ručak stave mjeru ječma i sijena koliko bi i devi dostajalo. Tada sam najviše proklinjao Palestru što me tim svojim umijećem nije pretvorila u psa, radije nego u magarca. Gledao sam, naime, pse kako ulaze u kuhinju i gutaju raznorazne stvarčice, kakve se već nađu na bogataškoj svadbi. Nekoliko dana poslije svadbe spomene djevojka pred ocem koliko mi je zahvalna, te otac u želji da mi se oduži dostojnom nagradom naredi da me puste pasti pod vedrim nebom, zajedno s konjskim stadima. „Živjet će”, reče, „veselo, kao da je slobodan, i zalijetat će se na kobile!”

U taj čas doista se takva nagrada činila najdostojnijom — samo da je o njoj magarac mogao odlučivati. Pozove jednog konjušara i preda me njemu u ruke, te sam se veselio da nikad više neću nositi tereta. Kad smo došli u polje, konjušar me odvede među kobile i povede naše stado na ispašu.

28. Imalo mi se, međutim, i tada dogoditi isto što i Kandaulu.¹⁰ Taj konjski nadglednik ostavi me kod kuće svojoj ženi Megapoli, a ona me stade uprezati u žrvanj da joj meljem pšenicu i ječam. Mljeti vlastitim gospodarima bilo je za zahvalna magarca još podnošljivo zlo. Ali to plemenito stvorenje iznajmljivalo je moju šiju i susjedima s obližnjih polja — a bio ih je popriličan broj — uzimajući kao plaću dio brašna. Ječam koji je imao biti moj ručak pržila bi i davala mi da ga smeljem, pa bi od toga radila kolače i proždírala ih u hipu, a meni su za ručak ostajale mekinje. Ako bi me konjušar kad i izveo zajedno s konjima, ginuo sam od udaraca i ugriza pastuha, jer su stalno sumnjali da ću obljudljivati njihove družice kobile, te su me tjerali ritajući se objema zadnjim nogama. Neizdrživa je bila ta konjska

ljubomora. Za kratko vrijeme postadoh mršav i ružan jer me nije veselio ni boravak pod krovom, uz žrvanj, ni ispaša pod vedrim nebom, za vrijeme koje sam morao voditi rat sa svojim drugovima.

29. Često su me i u goru slali, pa sam i drva na leđima nosio. To je bio vrhunac mojih zala. Kao prvo, trebalo se uspeti na visoku goru, grozno strmim putem; kao drugo, ja nisam imao potkova, a gora je bila krševita. Sa mnom bi slali goniča, podla derana koji bi me svaki put na nov način zlostavljao. Kao prvo, tukao bi me i onda kad sam žustro trčao, i to ne običnim štapom, već takvim na kojem je bilo mnogo oštrih grančica, uvijek po istom mjestu na butini, tako da bi mi se od batina na butini otvorila rana. On bi uvijek udarao upravo po njoj. A potom, natovarivao bi na me tovar kakav bi i slon teško ponio. Put prema dolje bio je strm, ali on bi me i tada tukao. Ako bi vidio da se tovar na meni kliže i naginje na stranu — trebalo je uzeti drva, prebaciti ih na lakšu stranu i napraviti ravnotežu — nikada ništa od toga ne bi učinio, već bi uzimao veliko gorsko kamenje i stavljao ga na onu lakšu stranu tovara koja se dizala prema gore, a ja bih, siromah, silazio noseći povrh drva još i beskorisno kamenje.

Na putu nam je bila rječica koja nikad nije presahnjivala. On bi je prelazio sjedeći na mojim leđima, iza drva, štedeći na taj način obuću. 30. A ako bih pritom ponekad od umora ili tereta pao, muke bi mi postajale nepodnošljive. Umjesto da mi pruži ruku, pridigne sa zemlje i rastereti me, on mi ni ruku ne bi pružio, već bi me odozgo, počevši od glave i ušiju, tukao štapom tako dugo dok me udarci ne bi pridigli.

I na drugi bi se, nepodnošljivo opak način šalio sa mnom. Nakupio bi najoštrijih bodljikavih grančica, napravio od njih svežanj i objesio mi ga odostrag na rep. Kad bih se pokrenuo, obješene bi grančice, kao što je i razumljivo, udarale o mene, ubadale me posvuda po stražnjici i ranjavale. Nemoguće mi je bilo braniti se od toga, jer je ono što me ranjavalo bilo obješeno o mene i posvuda me slijedilo. Ako sam se sporo kretao naprijed čuvajući se nastraja bodljika, ubijali bi me udarci štapa, a ako bih bježao pred štapom, ono zlo odostrag udaralo bi me i bolo. Ukratko, moj je gonič stavio sebi u zadatak da me ubije.

31. Jednom zgodom, ne podneseći više da trpim tolika zla, udarim ga nogom. Taj mi udarac nikad nije zaboravio. Jednoga dana dobije naređenje da prenese kućinu s jednog mjesto na drugo. Uzme mene, skupi gomilu kućine i zaveže je za mene. Vez kojim je tovar privezao uza me bio je strašno čvrst. Veliko mi je zlo bio spremljivo.

Kad je trebalo krenuti, uzme krišom vruć ugarak s ognjišta, i kad smo odmakli od onog gospodarstva, uroni ga u kućinu. Ona se — a što bi drugo? — odmah zapali i moj se sav tovar pretvori u neizmjernu buktinju. Shvativh da ću začas biti pečen, pa kako se slučajno na putu našla duboka kaljuža, bacim se onamo gdje je bilo najviše vode, te stanem valjati kućinu, vrtjeti se i preokretati u blatu sve dok nisam

ugasio taj vreli i neugodni teret. Tako sam poslije bez opasnosti prevalio ostatak puta jer momak nije više mogao užgati vlažnu blatnu kućinu. Bezobraznik je po povratku slagao i krivnju prebacio na mene, rekavši da sam sam prišao ognjištu i očešao ga. Tako sam se, eto, riješio kućine kad sam već bio izgubio svaku nadu.

32. No taj je podli dječak pronašao za me drugo, mnogo veće zlo. Poveo me u goru, navalio na me golem tovar drva i potom ga prodao seljaku koji je živio u blizini, a mene je, bez drva i igdje ičega, doveo kući i pred gospodarem lažno optužio zbog bezbožna djela: „Ne znam, gospodaru, zašto hranimo ovog magarca koji je užasno lijep i spor! A sad se još počeo baviti i drugim poslovima! Kad god vidi lijepu mladu djevojku ili dječaka, odgurne me i trkom krene prema njima, kao što zaljubljen muškarac hrli prema voljenoj ženi. U pokušaju da ih poljubi ugriza ih i silom bi na njih. Pribavit će on tebi i parnice i nevolje, ako na sve bude nasrtao i sve prevrtao! Evo, maločas, dok je nosio drva, opazio je ženu kako ide u polje. Stresao je drva, razbacao ih posvuda po tlu, prevrnuo ženu na put i pokušavao je obljubiti, sve dok s raznih strana nisu dotrčali ljudi da pomognu ženi, da je taj lijepi ljubavnik ne bi rastrgao!”

33. Kad je nadglednik za to čuo, reče: „No, ako neće ni hodati, ni teret nositi, a pokazuje te ljudske ljubavne žudnje ludujućim ženama i dječacima, zakoljite ga i utrobu dajte psima, a meso sačuvajte za radnike! Ako gazda bude pitao kako je uginuo, slažite da ga je ubio vuk!”

Taj podli dječak, moj gonič, poradova se i smjesta me htio zaklati. No slučajno bijaše prisutan jedan od obližnjih seljaka, te me spasi od smrti namijenivši mi strašnu sudbinu. „Ne ubijaj, zaboga”, reče, „magarca koji može mljeti i nositi teret! Stvar je jednostavna! Budući da ga žudnja i pomama gone na ljude, dohvati ga i uškopi! Kad se riješi toga ljubavnog nagona, smjesta će se udebljati i bez ikakvih napora nositi veliki teret! Ako nisi vičan takvu zahvatu, za tri ili četiri dana vratit će se ovamo i tim ću ti ga rezom napraviti čednijim od ovčice!”

Svi su ukućani hvalili savjetodavca zbog pametnih riječi, a ja sam lio suze očekujući da izgubim tu svoju magareću muškost. Govorio sam da ne želim više živjeti ako postanem eunuh. Odlučio sam stoga da se ubuduće sasvim odreknem jela ili da se strmoglavim s gore pa da tako, usprkos padu i najbjednijoj smrti, umrem čitav i neokrtnjen.

34. Kad je bilo gluho doba noći, dođe iz sela neki glasnik na naš posjed i javi da je ona djevojka, koja je bila pala u razbojničke ruke i koja se nedavno udala, zajedno s mužem kasno popodne krenula u šetnju obalom, da je more naglo naraslo, zahvatilo ih i progutalo te da su na taj način nesretno završili život.

Kad je kuća tako ostala bez mladih gospodara, ukućani — kako to već biva — odlučise da ne budu i dalje robovi, već razgrabe sve što je bilo u kući i dadu se u bijeg. Mene dograbi nadglednik konja, pa sve što je mogao dograbiti sveže na me, na

kobile i na ostalu marvu. Iako sam bio ljut zato što moram nositi tovar predviđen za pravog magarca, ipak sam se veselio što je na taj način ometeno moje škopljenje. Cijelu smo noć išli mučnim putem da bismo, nakon još triju dan provedenih na putu, stigli u Bereju, velik i napučen makedonski grad.

35. Naši vodiči odluču da ondje smjeste i sebe i nas. Potom je na red došlo prodavanje nas marve. Milozvučni izvikivač stajao je nasred trga i izvikivao, a ljudi su prilazili i htjeli nam otvoriti usta i zaviriti u njih, procjenjujući dob svakoga od nas po zubima. Druge su — jedan ovoga, drugi onoga — pokupovali, a ja ostadoh posljednji te izvikivač naredi da me povedu natrag kući. „Evo vidiš”, reče, „jedino ovaj nije našao gospodara!” Ali Nemeza, koja mnoge stvari mnogo puta prevrne i izokrene, dovede i meni gospodara, i to takva kakva zaista ne bih zaželio.¹¹ Bio je peder i star, jedan od onih koji Sirojsku božicu nose unaokolo po selima i seoskim imanjima i tjeraju je da prosi.¹² Njemu me prodaju, i to za popriličnu svotu: tri-deset drahmi. Uz uzdahe krenem onamo kamo me gospodar poveo.

36. Kad smo stigli do Filebove kuće — tako se, naime, zvao moj kupac — zaviče on odjednom pred vratima u sav glas: „Curice, kupio sam vam lijepa i jedra roba, podrijetlom iz Kapadokije!”¹³ Te „curice” bile su gomila pедера, Filebovih drugova po zanatu, te svi oni na njegov uzvik odvratiše pljeskom, jer su svi mislili da je doista kupio čovjeka. A kad su vidjeli da je taj rob zapravo magarac, ovako su stali zadirkivati Fileba: „Nisi ti to sebi dovela roba, nego muža! Gdje si ga našla? Imala sreće u tom prekrasnom braku i rodila nam što prije mnogo takve ždrijebadi!”

37. Tako su se zabavljali. A sutradan se stranu spremati na posao (tako su to oni zvali), te uredi božicu i uprte je na mene. Izidismo iz grada i dadasmo se u obilazak toga kraja. Kad bismo ušli u kakvo selo, ja bih se, bogonosac, zaustavljao, a frulačka bi družina prionula na mahnitu svirku. Ostali bi pobacali čalme, prignuli glave i stali ih vrtiti oko šije. Mačevima bi odsijecali ruke u laktovima i plazili jezike, pa bi svatko i njih odsijecao: u trenu oka sve je bilo puno te nježne krvi. Gledajući tako što se događa, isprva bih stajao i drhtao od straha da ne bi božici zatrebalo i magareće krvi. A kad su tako sami sebe isklali, skupljali bi od nazočnih gledalaca obole i drahme, a netko bi im dao i suhim smokava, vrč vina, sireve ili mjericu žita ili ječma za magarca. Na taj bi način prehranjivali i održavali u doličnu stanju božicu koju sam nosio.

38. Jednom u tom kraju upadnemo u neko selo, u kojem oni ulove nekog krupnog mlađahnog seljaka i dovedu ga u kuću u kojoj smo bili odsjeli. Seljak ih je podvrgao postupku na koji su takvi bezbožni pederi navikli i koji im je mio. Mene spopadne nenasnosna bol zbog moje preobrazbe i htjedoh zavikati: „Opaki Zeuse, zar i ta zla moram trpjeti?”, ali iz grla ne iziđe moj glas, već magarčev, te snažno zarevah. Slučajno su baš u to vrijeme neki seljaci izgubili magarca, te tražeći njega začuju moju snažnu dreku. Ne reknu ni riječi, već se zapute unutra kao da je riječ o njihovu magarcu i zateknu pedere na njihovu neiskazivo odvratnom djelu. Ušavši unutra, udare u grohotan smijeh. Istrče potom napolje i po cijelom selu razglase o svećeničkom bludu.

Ovi su se pak užasno sramili da se o tome priča, pa odu odanle čim se spustila noć. Kad su se, putujući tako, našli na nekom osamljenom mjestu, stadoše iskazivati svoju srdžbu i gnjev zbog toga što sam pokazao njihove tajne obrede. Slušati pogrdne riječi bilo je strašno, ali još ipak podnošljivo. No ono što je slijedilo, nije se više moglo podnijeti. Skinuli su s mene božicu, položili je na tlo, svukli s mene sve prostirke i onako me gola svezali za golemo drvo. Potom me stadoše tući onim bičem od životinjskih kostiju¹⁴ i zamalo me ubiše. Na kraju mi narediše da ubuduće kao bogonosac budem bezglasen. Bijahu, štaviše, poslije bičevanja zaključili da me zakolju zato što sam im nanio veliku uvredu i izbacio ih neobavljenom posla iz sela, ali me ipak nisu ubili, jer su se strašno posramili da božica ostane sjediti onako na tlu, bez mogućnosti da nastavi put.

39. Uzeh tako poslije bičevanja božansku gospodaricu i krenuh dalje. Već se spuštala večer kad smo stigli do posjeda nekog bogatog čovjeka. Bio je i sam kod kuće, te je s velikim veseljem primio božicu u svoju kuću i prinio joj žrtve. Tamo sam, dobro pamtim, bio izvrnut golemoj opasnosti. Vlasniku toga posjeda poslao je neki prijatelj na poklon butinu divljeg magarca. Kuhar ju je uzeo da je pripravi, ali je ostao bez nje, dozvolivši svojim neoprezom da gomila pasa krišom uđe u kuću. U strahu pred silnim batinama i mukama zbog gubitka butine, odlučio da se objesi. No njegova žena — moj zloduh — reče mu ovako: „Ne ubijaj se, srce, i ne padaj u takvo očajanje! Ako me poslušaj, sve ćeš moći srediti! Odvedi magarca onih pедера na neko pusto mjesto, zakolji ga, isijeci taj komad — tu butinu — donesi je ovamo, pripravi je i iznesi pred gospodara! Preostali dio magarca baci niz kakvu liticu! Misliti će se da je nekamo pobjegao i izgubio se. Pogledaj kako je mesnat i u svemu bolji od divljega!“ Kuhar pohvali ženin savjet i reče: „Izvrstan ti je prijedlog, ženo! Jedino tako mogu izbjeći bičevanje. Tek što to nisam napravio!“

Za vrijeme dogovaranja sa ženom stajao je taj moj bezbožni kuhar u mojoj blizini. 40. No ja sam, predviđajući što će se dogoditi, odlučio da je najpametnije umaći nožu, te sam raskinuo remen kojim me vodio, ritnuo se i trkom pojurio u kuću gdje su pederi večerali zajedno s vlasnikom posjeda. Utrčim unutra i sve izokrenem svojim ritanjem, između ostaloga i svjetiljku i stolove. Bio sam uvjeren da sam se tako na lukav način uspio spasiti i da će vlasnik posjeda narediti da me kao podivljala magarca smjesta nekamo zatvore i pomno čuvaju. No ta me lukavost dovela u krajnju pogibelj. Pomisliše da sam pobijesnio i trgoše na me svu silu mačeva, kopalja i dugih štapova i spremahu se da me na mjestu ubiju. Uočivši veličinu opasnosti, trkom uđem u prostoriju u kojoj su imali spavati moji gospodari. Kad su oni to vidjeli, zatvore čvrsto vrata s vanjske strane.

41. Kad je svanula zora, podignem ponovno božicu i krenem s prosjacima dalje. Stigosmo opet u neko veliko i napučeno selo u kojem se dosjetiše nove opsjene. Rekoše da božica ne može odsjesti u ljudskom domu, već mora biti smještena u hramu božanstva koje je kod njih na najvišoj cijeni. Mještani s velikim veseljem primiše stranu božicu i smjестиše je uz svoju božicu, a nas uputiše u kuću nekih siromaha.

Moji gospodari proborave ondje podosta dana, a potom naume otići u obližnji grad, te zatraže od domaćih ljudi da im vrata božicu. Uđu sami u okružje hrama, ponesu božicu, stave je na me i pognaju me. No bezbožnici su, našavši se u okružju hrama, bili ukrali zlatnu zdjelu koja je bila prinijeta kao zavjetni dar. Kad su seljaci to zamijetili, smjesta se dadoše u potjeru. Čim su ih pristigli, skoče s konja i dogra-be ih, nazivajući ih bezbožnicima i skvrniteljima svetinja. Tražili su od njih da im vrata ukradeni zavjetni dar, pa ga, tražeći posvuda, napokon nađoše u božičinu krilu. Svežu te ženetine, povedu ih natrag i strpaju u zatvor, a božicu koju sam nosio uzmu i predaju nekom drugom hramu. Zlatni poklon vratiše svojoj mjesnoj božici.

42. Sutradan odluče da njihovu opremu i mene stave na prodaju, te me tako prodadoše nekom strancu koji je stanovao u susjednom selu, a zanat mu je bio da peče hljebove. On me, dakle, uzme, stavi na me deset mjerica žita koje bijaše kupio i pogna me nekim mučnim putem svojoj kući.

Kad smo stigli, uvede me u mlin u kojem opazim veliku gomilu marve koju je zapala ista ropska sudbina kao i mene. Bilo je unutra mnogo žrnjeva, a sve su ih pokretale te životinje. Posvuda je bilo mnoštvo brašna. Taj mi dan kao robu-pri-došlici, koji je nosio vrlo težak teret i prešao mučan put, dozvole da unutra otpočinem, no sutradan mi stave povez preko očiju, privežu me za gredu žrnja i potom pognaše. Znao sam kako treba mljeti jer sam to već mnog puta bio iskusio, no pravio sam se da ne znam. Nade su mi, međutim, bile uzaludne. Bilo je unutra mnogo ljudi i oni dohvate batine, okruže me i nenadano — nisam ih mogao vidjeti — sa svih strana stanu tući, tako da sam se od njihovih udaraca odmah stao vrtjeti kao zvrk. Tako me iskustvo poučilo da rob ne treba čekati gospodarovu ruku da bi izvršio svoju dužnost.

43. Silno sam smršao i oslabio u tijelu, tako da je gospodar odlučio da me proda. Proda me tako čovjeku koji je po zanimanju bio vrtlar i koji je zakupio vrt da ga obrađuje. Evo u čem nam se sastojao posao. Gospodar bi u zoru natovario na me povrće i nosio ga na tržnicu. Tamo bi ga predao prodavačima, a mene poveo natrag u vrt. Ondje bi on kopao, sadio, zalijevao bilje, a ja bih za to vrijeme stajao besposlen. Strašno mi je bio težak takav život. Ponajprije, bila je već zima, a on nije imao ni da sebi kupi prostirku, a nekmoli meni; a onda, nepotkovan sam gazio po vlažnu blatu i tvrdu i oštru ledu, a sva nam se hrana sastojala od gorke i žilave salate.

44. Kad smo se jednom zgodom uputili prema vrtu, susretnemo otmjena čovjeka, obučena u vojničko ruho, koji nam se isprva¹⁵ obrati na latinskom i zapita vrtlara kamo to mene, magarca, vodi. Vrtlar ne odgovori ništa jer, kako mi se čini, nije razumio taj jezik. Vojnik pomisli da ga vrtlar omalovažava, pa ga u ljutnji udari bičem. Na to se njih dvojica dohvate. Vrtlar ga ščepa oko nogu, obori na put i onako izvaljena stade udarati rukama i nogama i kamenjem kojeg je bilo na putu. Vojnik se ispočetka odupirao i prijetio da će ga, ako ustane, ubiti mačem. Kao da su te riječi opomenule vrtlara i on učini ono što je bilo najsigurnije: izvuče mu mač

i daleko ga odbaci, a potom ga onako izvaljena nastavi tući. Uvidjevši da neće izdržati te jade, vojnik se stade pretvarati da su ga udarci dotukli. Vrtlar se na to poboja i ostavi ga ondje ležati onako izvaljena, a mač stavi na me i pogna me u grad.

45. Kad smo prispjeli tamo, preda vrt na obrađivanje nekom svojem drugu po zanatu, a sam se, bojeći se opasnosti koje su vrebale na putu, sakrije zajedno sa mnom kod nekih znanaca u gradu. Sutradan se dogovore i urade ovako: mojeg gospodara sakriju u škrinju, a mene dohvate oko nogu, ponesu ljestvama u potkrovlje i ondje zaključaju u sobicu. Vojnik se, kako su nam bili rekli, na jedvite jade pridigao s puta i još omamljen od udaraca otišao u grad, gdje je naišao na svoje drugove vojnike i ispričao im o poludjelom vrtlaru. Krenu zajedno s njim i otkriju gdje se skrivamo, pa odu po gradske poglavare, koji pošalju unutra nekog redara s naredbom da svi ukućani imaju izaći napolje. Oni doista i iziđoše, no vrtlara nije bilo nigdje. Vojnici su tvrdili da je vrtlar unutra i da sam s njim i ja, njegov magarac, no oni su odvrćali da u kući nitko nije ostao, ni čovjek, ni magarac. Nastanu od toga u uličici metež i silna vika, pa mene, nametljivca i silna znatiželjnika, spopadne želja da doznam tko to više, te provirim odozgo kroz prozor. Vojnici me opaze, poviču, i ukućani na taj način budu uhvaćeni u laži. Gradski poglavari uđu u kuću, i nakon svestrane pretrage pronadu mojeg gospodara kako leži u škrinji. Izvuku ga i pošalju u zatvor da odgovara zbog svojeg drskog postupka, a mene spuste i predaju vojnicima. Nitko nije mogao zaustaviti smijeh prisjećajući se kako sam svojeg gospodara pokazao i izdao — iz potkrovlja. Tako sam ja dao povod onoj uzrečici koju ljudi često rabe: „Zbog magarčeva provirivanja!“¹⁶

62

46. Što se dogodilo s mojim gospodarom vrtlarom, ne znam, no vojnik sutradan odluči da me ponudi na prodaju, te me doista i proda za dvadeset pet atičkih drahmi.¹⁷ Moj kupac bijaše sluga nekog vrlo bogatog čovjeka iz Soluna, najvećeg grada u Makedoniji. Njegov je posao bio da priprema meso za svojeg gospodara. U zajedničkom ropstvu s njim bijaše i njegov brat koji se razumio u pečenje kruha i priređivanje medenjaka. Ta su braća uvijek stanovala zajedno i dijelila istu sobu, a pribor nužan za svoje zanate nisu posebno odjeljivala. Tako su i mene odveli u svoje prebivalište. Poslije gospodareva objeda donosila bi obojica mnogo ostataka: jedan meso i ribu, drugi kruh i kolače. Sa svim bi me tim stvarima zatvorili u kuću, pa bi potom, pošto su mi tako povjerali najprijatniji nadzor, otišli da se okupaju. Na to bih ja ječmu, koji je bio položen preda me, rekao neka ide s milim Bogom, te bio prionuo na plodove truda mojih gospodara i ponovno bih nakon dugog vremena tovario u se ljudsku hranu.

Kad bi se vratili, isprva zbog obilja izložena jela uopće ne bi primjećivali moje gošćenje, a i ja sam još bio bojažljiv i svoj bih ručak suzdržano krao. Kad sam napokon shvatio da oni ni o čemu nemaju pojma, stadoh gutati najljepše komade. Kad su konačno opazili štetu, isprva su se uzajamno sumnjičili i jedan drugoga nazivali kradljivcem, otimačem zajedničkih dobara i bestidnikom, a potom su i jedan i drugi bili na oprezu i komadi su se prebrojavali.

47. Život sam provodio u zadovoljstvu i obilju, tijelo mi je od hrane na koju sam bio navikao ponovno postalo lijepo, a krzno mi je sjalo gustim dlakama. Gledajući kako sam ja krupan i tust, a kako se moj ječam ne troši već ga uvijek jednako ima, stanu ti vrli momci sumnjati da sam se odvažio na neku drskost. Izidu kao da će tobože u kupatilo, zatvore za sobom vrata, prislone oko na neku rupicu u vratima i stadu gledati što se unutra zbiva. Nisam ni pomišljao na neku varku te prionuh k objedu. Gledajući taj nevjerojatni objed oni isprva udare u smijeh, a potom stadu pozivati druge robove, svoje drugove, da me i oni vide. Smijali su se grohotom, tako da je i njihov gospodar čuo smijeh i graju napolju, te zapita zašto se ljudi vani toliko smiju. A kad je čuo razlog, ustane od stola, proviri unutra i opazi me gdje proždirem komad divlje svinje. Prasne u smijeh i utrči unutra. Meni je bilo vrlo nelagodno zbog toga što sam pred gospodarom u isti mah razobličen i kao lopov i kao izjelica, no on mi se od srca smijao, te prvo naredi da me odvedu u prostoriju u kojoj je objedovao. Potom zapovijedi da preda me donesu stol i da na nj postave mnoga jela koja neki drugi magarac ne bi mogao pojesti: meso, školjke, ribe, i to neke marinirane, neke u maslinovu ulju, neke začinjene gorušicom. Vidjevši da mi se sreća ljubazno osmjehuje i shvativši da će me jedino ta larkdija spasiti, približim se stolu i stanem objedovati, iako sam već bio posve sit. Gosti su se valjali od smijeha i netko reče: „Pit će taj magarac i vina, ako mu netko smiješa i dade!“ Gospodar izda takvu zapovijed i ja ispih što mi bijahu donijeli.

48. Gospodar je, razumljivo, vidio da predstavljam čudesno bogatstvo, te naredi jednom od svojih slugu da mojem kupcu isplati dvostruko veću cijenu od one koju je za me bio platio, a mene predade jednom od svojih oslobođenika, nekom mladću, i naredi mu da me podučava svim onim vještinama koje bih mogao izvoditi uz njegovo najveće zadovoljstvo.

63

Ovaj nije imao težak posao, jer bi ga ja smjesta poslušao i svemu se učio. Prvo me uputio da ležim nalakćen na ležaju kao čovjek, da se rvem s njim, čak da plešem stojeći na zadnjim nogama, da na poziv odrečno ili potvrdno klimam glavom — i sve drugo što sam mogao raditi i bez podučavanja. Stvar se proćula: „onaj gospodarov magarac“, „vinopija“, „rvač“, „magarac koji pleše“. No najznačajnije je bilo to što sam na poziv u pravi čas odrečno ili potvrdno klimao glavom, a i kad bih htio piti, gurnuo bih vinotoču i očima tražio od njega. Ljudi bi se tomu divili i mislili da je posrijedi čudo, ne znajući da je u magarcu čovjek. A ja sam njihovo neznanje pretvarao u svoj raskošan život. Učio sam i kako da hodam, kako da nosim gospodara na leđima, kako da trčim korakom koji je najbezbolniji i gotovo neosjetan za mojeg jahača. Oprema mi je bila skupocjena. Preko mene su bile prebačene grimizne prostirke, žvale su mi bile urešene srebrom i zlatom, s mene su visjela zvonca koja su najmilozvučnije odjekivala.

49. Moj gospodar Menoklo došao je onamo, kako rekoh, iz Soluna, i to stoga što je obećao prirediti gladijatorske borbe u rodnom gradu. Gladijatori su već bili spremni, pa dođe vrijeme da se krene na put. Krenuli smo u zoru. Ako bi po putu iskrslu kakvo neravnije mjesto teško za prolazak kola, ja bih nosio gospodara.

Kad smo prispjeli u Solun, nije bilo čovjeka koji ne bi htio doći na predstavu i vidjeti mene. Glas o meni bio je već davno prije stigao: te kako igram mnoge uloge, te kako plešem i rvem se poput čovjeka. Za vrijeme pijanke, gospodar me pokazao najuglednijima od svojih sugrađana, darujući im one moje nevjerovatne lakrdije kao prigodni poklon uz objed.

50. Moj je nadzornik, međutim, našao u meni doista bogat izvor prihoda. Zatvorio bi me u prostoriju ostavljajući me da stojim, pa bi onima koji bi htjeli vidjeti mene i moja čudesna djela vrata otvarao uz naplatu. Svatko bi od njih donosio poneko jelo, uglavnom ono što se činilo nepodobnim za magarčev želudac, no ja bih svejedno jeo. Tako sam za nekoliko dana, ručajući zajedno s gospodarem i stanovnicima grada, postao već strašno krupan i tust.

Jednog dana neka strankinja, neizmjereno bogata i izgledom privlačna, dođe da me vidi kako objeđujem i žarko se u me zaljubi — kako zbog toga što je vidjela da sam krasan magarac, tako i zbog toga što su moje čudesne sposobnosti probudile u njoj želju za snošajem. Obrati se mojemu nadzorniku i obeća mu obilnu nagradu ako joj dopusti da sa mnom provede noć. On uze nagradu, ne razbijajući previše glavu hoće li ona od mene imati ikakve ili nikakve koristi.

51. Pošto je već bila pala večer i gospodar nas poslije večere otpustio, vratimo se na mjesto na kojem smo spavali i zateknemo ženu kako se već odavno smjestila na mojem krevetu. Pobrинуla se da joj donesu meke jastuke i polože prostirke, te nas je na podu čekao već spreman ležaj. Njezini sluge bijahu polijegali ondje u blizini, pred sobom, a ona unutra užga veliku svjetiljku iz koje je odsijevala vatra. Potom se skine i stane gola golcata kraj svjetiljke. Izlije malo pomasti iz neke alabastrene bočice, namaže se njome, a potom natrlja i mene, ostavivši pri tom najviše pomasti na mojoj njušci. Potom me poljubi i tepala mi je kao da sam čovjek i njezin ljubavnik. Tada me dohvati za povodac i stade vući prema ležaju. Mene na takav posao nije trebalo posebno zvati, te onako podnapit od prilične količine starog vina, uzbuđen od utrljavanja pomasti i sa savršeno lijepom curom pred očima polegnem i nađem se na grdnim mukama kako da je uzjašem. Otkako sam, naime, postao magarac, nisam se upustio ni u kakav odnošaj, uključujući i onaj magareći, te s magaricom nisam imao nikakva posla. Zbog toga sam se poprilično bojao da ne budem prevelik za nju i da se žena ne raspukne, a mene ne snađe zbog ubojstva i te kakva kazna.

Nisam znao da se bezraložno bojim. Ta me žena, naime, vabila mnogim poljupcima, i to pravim ljubavnima, pa kad je vidjela da se više ne mogu obuzdavati, baš kao da leži uz muškarca, obgrli me, podigne i cijelog me u sebe primi.¹⁸ Ja sam se, kukavica, još i tad bojao i stadoh se polako izvlačiti, no ona se pripije uz moj struk tako da se nisam mogao izmicati, i stane slijediti ono što se bilo dalo u bijeg. Kad sam se tako dovoljno osvjedočio da bih još nešto morao učiniti pa da bude zadovoljna i vesela, stadoh je bez straha opsluživati, misleći pri tom kako nisam ništa gori od Pazifajina ljubavnika.¹⁹ Žena je bila toliko sklona ljubavnim radostima i tako nezasitna u putenim nasladama da je cijelu noć potrošila na me.

52. Kad je svanulo, ustade i ode, dogovorivši se prethodno s mojim nadglednikom da će mu za iste usluge i slijedeće noći donijeti istu nagradu. A on me, u želji da se na mojim sposobnostima obogati i da gospodaru pokaže neku moju novu vještinu, zatvori zajedno s tom ženom, te me ona grozno mučila.

Jednoga dana javi nadglednik gospodaru za moj pothvat i kako me tome tobože on naučio. Bez mojeg znanja dovede ga navečer u kući gdje smo spavali, pa mu kroz rupicu na vratima pokaže kako ležim unutra zajedno s curom. Prizor razveseli gospodara pa zaželi da me pokaže u javnosti dok radim taj posao. Naredi nadgledniku da nikome izvan kuće ne govori o tome — „da bismo ga na dan predstave mogli izvesti pred gledaoce s nekom osuđenicom, pa da naočigled svih uzjaši na ženu!“ Dovedu mi tako neku ženu koja je bila osuđena da umre od zvjeradi i narede joj da joj da mi se približi i da me miluje.

53. Kad je napokon osvanuo dan na kojemu je moj gospodar imao pokazati svoje častoljublje, odlučiše da me povedu u amfiteatar.²⁰ Kad sam ušao, vidjeh velik ležaj izrađen od indijske kornjačevine, sa zlatnim klincima. Polegnu me na nj, a onda uza me polegnu i tu ženu. Potom nas takve kakvi bijasmo polože na neku napravu i odguraju usred arene. Ljudi povikaše u sav glas, te nije bilo ruke koja mi nije pljeskala. Do nas je bio postavljen stol i na njem svakojako milje koje probirljivci obično imaju za ručak. Oko nas stajahu lijepi dječaci-vinotoče i posluživahu nam vino u zlatnim peharima. Iza mene je stajao moj nadglednik i govorio mi da jedem. S jedne mi je strane bilo drago da sam onako izvaljen u amfiteatru, no s druge me strane bilo strah da se odnekud ne zaleti kakav medvjed ili lav.

54. U taj čas opazim da netko kraj mene prolazi noseći cvijeće, među ostalim i svježe ružine laticice. Bez ikakva oklijevanja poskočim i — padnem s ležaja. Ljudi su mislili kako ustajem da bih zaplesao, a ja stadoh se čuditi što ja radim, kadli ono kidati ruže i gutati ih. Ljudi se još nisu prestali čuditi što ja radim, kadli ono marvinsko obličje spade s mene i nestade: onaj negdašnji magarac nestade bez traga, a Lukije, koji se skrivao u meni, stajaše gol. Sve je zaprepastio taj čudovišni i nimalo očekivani prizor, te udare u strašnu viku. Gledalište se u mišljenjima podijeli. Jedni su tvrdili da se razumijem u strašne čarolije i da takvu mnogoliku pošast treba odmah ondje spaliti. Drugi su govorili da treba pričekati i ponajprije saslušati što imam reći, a zatim presuditi o svemu. Otrčim do upravitelja provincije koji je slučajno prisustvovao predstavi, pa mu onako odozdo rekoh da me Tesalka, Tesalkina robinja, namazala začaranom pomasti i učinila magarcem. Stadoh ga preklinjati da me uzme pod stražu sve dok se ne osvjedoči da govorim istinu.

55. Upravitelj reče: „Kaži nam kako se zoveš, kako se zovu tvoji roditelji i rođaci — ako uopće imaš rodbine — i iz kojeg si grada!“

Odgovorih: „Otac mi se zove ...,²¹ ja sam Lukije, a brat mi se zove Gaj. Druga su nam dva imena obojici zajednička. Pišem povijesna djela i neke druge stvari, a brat je elegijski pjesnik i vrstan gitar.²² Rodom smo iz Patre u Ahaji.“

Kad je čovjek koji mi je imao presuditi to čuo, reče: „Pa ti si sin ljudi meni izuzetno dragih, prijatelja koji su me ugostili u svojoj kući i počastili me darovima! Znam da kao njihov sin ništa ne lažeš!“ Poskoči sa stolca, zagrlji me i dugo me ljubio, a potom me povede svojoj kući.

Baš u to vrijeme stigne i moj brat noseći mi novac i štošta drugo, pa me upravitelj provincije javno pred svima oslobodi sumnje. Otiđosmo na obalu, potražismo lađu i ukrcasmo na nju svoju opremu.

56. Mislio sam da je odlična zamisao otići do žene koja se zaljubila u mene dok sam još bio magarac. Govorio sam sam sebi da ću joj se sada u ljudskom liku činiti još ljepšim. Ona me veselo primi, razdragana, kako mi se činilo, tim čudesnim obratom, te me stane moliti da večeram i prilegnem s njome. Poslušah je, vjerujući da bih izazvao nebeski gnjev ako bih se sada, kad sam postao čovjek, uzoholio i prezreo ženu koja se zaljubila u mene dok sam bio magarac. Povečeram s njom, namažem se obilno pomašću i ovjenčam se ružom, svojim najmilijim cvjetom, koji me izbavio među ljude. Kad je već bilo gluho doba noći i vrijeme da se krene na počinak, ustanem i počnem se skidati, kao da time činim ne znam kakvu uslugu, te stanem onako gol, uvjeren da ću joj se u usporedbi s magarcem još više svidjeti. A kad ona vidje da je sve na meni u ljudskim razmjerima, pljune na me i reče: „Nosí se daleko od mene i od moje kuće i spavaj gdje god hoćeš, samo da te ne vidim!“

66

Upitah je: „Pa što sam ti toliko skrivio?“ Ona odvrati: „Zaboga, nisam voljela tebe, nego tvojeg magarca, i s njim sam spavala, a ne s tobom! Mislila sam da i sad čuvaš i vučeš za sobom ono magareće znamenje! A ti mi umjesto one lijepe i korisne životinje dolaziš preobražen u majmuna!“

Pozove smjesta ukućane i naredi im da me uprte na leđa i izbace iz kuće. Ostavljen onako gol pred vratima, lijepo ovjenčan i namazan pomašću, zagrljih голу zemljicu i zaspah na njoj.

U zoru onako gol otrčim na lađu i ispričam bratu svoju smiješnu dogovrštinu. A kad je zapuhao povoljan vjetar, otplovimo iz grada te za nekoliko dana stignem u svoju domovinu. Prinesoh ondje žrtve spasiocima i prikazah zavjetne darove, pošto sam se tako nakon duga vremena i na jedvite jade spasio — i to ne od pseće guzice, što no riječ, već od magareće znatiželje.²³

Preveo Darko Novaković

BILJEŠKE

- 1 Podijeliti s nekim sol bio je u Grka znak osobita prijateljstva. Usp. Aristotelovu „Nikomahovu etiku“ 1156^b27; „Eudemovu etiku“ 1328^a2 itd.
- 2 Tesalke su bile na glasu zbog svojih čarobnjačkih vještina.
- 3 U izvorniku stoji: *ἔγειρέ μοι σεαυτὸν καὶ τέχνην εὕρισκε σοφῆν*. Vjerojatno je posrijedi aluzija na poznate stihove iz Euripidove satirske drame „Silej“ (frgm. 694, Nauck 21892):
εἶτα δέ, φίλον ξύλον
ἔγειρέ μοι σεαυτὸ καὶ γύγνου θρασύ.
„Hajde, milo drvo ti,
daj digni mi se, hrabrim, smjelim postani.“
Lascivnost je tih stihova uočljiva i bez Hezihijeve glose: *τύλον · τὸ αἰδοῦν. οὐ δὲ ξύλον*. Usp. i Svetonija, Ner. c. 49.
- 4 „Palestra“ na grčkom znači „rvalište“, „vježbalište“. Hrvatski bi prijevod ovoga vlastitog imena — doduše, s mnogo manje asocijativne snage — mogao glasiiti „Hrvojk“.
- 5 U izvorniku stoji *ἔνθεν ἐλὼν*, a to je čest homerski izraz (usp. Odiseja 8,500 itd.). Ne slijedimo Mareticev prijevod, kao što bi inače valjalo učiniti, jer istrgnuta iz konteksta njegova prijevoda ta sintagma ne bi bila prepoznatljiva kao heksameterski citat.
- 6 Vjerojatno oleander (*Nerium oleander*). Za identifikaciju biljke (grč. *ροδοδάφνη*) usp. Plinijevo „Prirodoslovlje“ 16,79; 21,77 i 24,90.
- 7 Citat iz nepoznate komedije. Usp. Kock, *Fragmenta Adespota* 480.
- 8 Dirku, ženu tebankskog vladara Lika, vezali su Amfion i Zet za rogove bika i pustili ga da je vuče unaokolo, dok nije izdahnula.
- 9 Macleod (o.c. str. 91, bilj. 1) smatra ovo spominjanje tropuća neobrazloženim i vidi u tome dokaz da je djelo bilo sažimano. Istina je, doduše, da u Apuleja (Met. 6,29) bjegunci padaju potjeri u šake zato što se na tropuću ne mogu odlučiti na koju će stranu. No i bez takva objašnjenja ovo mjesto u „Lukiju ili magarcu“ ne djeluje nelogičnim. Tropuća su, kao i sva križanja putova, česta mjesta susreta, pa nije neobično da razbojnici upravo ondje uspijevaju uhvatiti Lukija i njegovu jahačicu.
- 10 Kandaul je lidijski kralj čija je sudbina dobro poznata iz glasovite Herodotove priče (1,8 i d.). Ovdje se aludira na Herodotov komentar uz ponašanje Kandaulovo: „... moralo mu se, naime, zlo dogoditi...“.
- 11 Nemeza je božica osvete koja svakom smrtniku prema zaslugi udjeljuje dobro ili zlo.
- 12 „Sirijska božica“ jest Atargatida (ime je aramejskog podrijetla) ili, drugim imenom, Derketa. Centralno je mjesto njezina štovanja bila Bambika (Edesa, Hijerapol) u Siriji, a njezin je hram, obnovljen oko 300. pr.n.e. za Seleuka I Nikatora, još u Lukijevo vrijeme bio jednim od najvećih i najuglednijih regionalnih svetišta. Grci su je ponekad poistovjećivali s Afroditom. Pod Lukijanovim je imenom sačuvan spis o „Sirijskoj božici“ (većina ga filologa ne smatra djelom Lukijanovim), u kojem se parodiraju mnogi obredi vezani uz božičini štovanje, a naročito kultno kastriranje.
- 13 Magarci iz maloazijske pokrajine Kapadokije bili su vrlo cijenjeni. U Apuleja (Met. 8,24) *izvikivač* kazuje za Lukija da je kapadokijski magarac. U „Lukiju ili magarcu“, međutim, *Fileb* kazuje svojim drugovima da je Lukije kapadokijski magarac. ali čitalac ne zna odakle Filebu takav podatak. Prema Macleodu, i ovo je dokaz da je prvobitni tekst „Lukija ili magarca“ bio skraćivan (usp. o.c. str. 109, bilj. 5).
- 14 Upotreba pokazne zamjenice („...onim bičem...“) gotovo je nepobitan dokaz da je tekst „Lukija ili magarca“ nastao sažimanjem: Apulej, doduše, na odgovarajućem mjestu (Met. 8,30) slično piše („...onim bičem od ulančenih životinjskih kostiju“), ali je u njega, za razliku od „Lukija ili magarca“, taj bič doista prethodno i spomenut (usp. Met. 8,28: „...dohvativši napokon bič, koji je tim poluljudima stalna potreptina...“).
- 15 Macleod primjećuje kako je i ovo primjer „lošeg sažimanja“ (o.c. str. 121, bilj. 1). „Isprva“ ima smisla u Apuleja (i u vjerojatnom predlošku obaju djela), jer se vojnik u drugom pokušaju obraća vrtlaru na grčkom (usp. Met. 9,39).

67

biblio grafija

- 16 Izreka je sačuvana i u Menandrovoj „Svećenici“ (frgm. 211 Körte-Thierfelder). Prema Zenobiju (5,39) taj se izraz upotrebljavao za one koji su se zbog trivijalnih razloga izložili neprilikama.
- 17 Pri prethodnoj je prodaji Lukije postigao veću cijenu (30 drahmi; usp. 35. poglavlje). Slično je i u Apuleja (prvi put 17, drugi put 11 denara; usp. Met. 8,25 i 10,13).
- 18 Ovakvi su detalji očito predstavljali dio motivskog inventara „Miletskih priča“, lascivne zbirke novela, koju je oko 100. pr. n. e. sastavio Milećanin Aristid. Usp. podudarnost izraza u fragmentu izgubljena Sizenina latinskog prijevoda (frgm. 10 Bücheler).
- 19 Minosova žena Pazifaja zaljubila se u bika i s njime izrodila čudovište Minotaura.
- 20 U rimskom političkom životu priređivanje igara bilo je jedan od sigurnih načina osiguravanja popularnosti.
- 21 Ime Lukijeva oca „izgubilo“ se negdje u rukopisnoj predaji.
- 22 Kakvim se književnim radom „bavio“ Lukije, nemoguće je točno reći. Grčko *ιστορία*, kako stoji u izvorniku, može označavati i povijesna, i etnografska, i prirodopisna djela, pa čak i razne prozne fiktionalne oblike (romane, kratke priče itd.).
- 23 Drugi od dvaju poslovičnih izraza – onaj o magarećoj znatiželji – očito je samo varijanta izraza iz 45. poglavlja (usp. bilj. 16). Na što se cilja izrijekom o „psećoj guzici“, nije jednoznačno odgonetnuto. Vjerojatno su najviše u pravu oni koji vide vezu između toga mjesta i jedne Ezopove basne (N° 608, Perry, Aesopica I). U njoj se kazuje o psu koji je pokušao izvršiti nuždu uz stabljiku trske. Trska ga je, međutim, ubola i omela u toj namjeri. Pas je odskočio i zalajao na nju, a trska mu je odgovorila kako više voli da pas na nju laje izdaleka nego da je ogađuje izbliza.

Napomena: *Tekst je preveden prema Macleodovu izdanju, citiranom u Bibliografiji (London & Cambridge Massachusetts 1967).*

BIBLIOGRAFIJA PRIJEVODA KLASIČNE GRČKE I RIMSKE KNJIŽEVNOSTI U KNJIGAMA I ZBIRNIM IZDANJIMA 1800–1918.

b) 1900–1918.

Uvodne napomene

Ova bibliografija koja obuhvaća razdoblje od početka našeg vijeka do kraja prvog svjetskog rata završna je karika u lancu prikaza našeg prevodilaštva u gotovo dvestoljetnom razdoblju. Premda je u Uvodnim napomenama uz prvi dio bibliografskog opisa ovog razdoblja (1800–1918) rečeno gotovo sve što je bilo potrebno, ovo je završno poglavlje bibliografije postavilo neke probleme koje je trebalo konačno riješiti prije svega zbog kronološkog karaktera bibliografije. Dakako, riječ je o nedatiranim izdanjima prijevoda, na što sam već nekoliko puta upozoravao, no u ovom kratkom razdoblju od nepunih 20 godina koncentrirali su se gotovo svi nedatirani prijevodi, što je predstavljalo značajnu teškoću. Dva su izdavača u tom pogledu zadala najviše glavobolje, a kronološki slijed njihovih izdanja riješio sam samo djelomično. U tom mi je pogledu donekle pomogao Stručni katalog NSB u Zagrebu, i datiranja u uglatim zgradama uglavnom su provedena prema tom izvoru. Ona datiranja uz koja se navodi upitnik moja su i oslanjaju se na relativnu kronologiju koju sam uspostavio analizom (prvenstveno formalnom) nedatiranih knjiga. U praktičnoj razradi to je izgledalo ovako: